

ЖИТНИЙ
Олександр Олександрович

ТЕМПОРАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОГО ТА МІЖГАЛУЗЕВОГО РЕГУЛЮВАННЯ)

Важливою передумовою забезпечення ефективності виконання кримінальним правом своїх функцій є чітке визначення юридичних статусів суб'єктів кримінально-правових відносин, окреслення обсягів компетенції й повноважень держави та її агентів у зазначених відносинах, регламентація видів і меж обмежень прав та свобод потенційних делінквентів. У цьому контексті особливого значення набувають питання чинності й дії норм цієї галузі, її темпоральні характеристики в цілому та галузевого законодавства зокрема. Актуальності цим проблемам надало визнання факту множинності джерел сучасного кримінального права. Так, сьогодні у юридичній доктрині у їх переліку вказуються: а) чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) України [1] і КК України 1960 р., б) загальновизнані норми й принципи міжнародного права, в) Конституція України [2], г) чинні міжнародні договори України, д) рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); е) судові прецеденти, є) закони про амністію [3; 4]. Отже, норми зазначеної галузі містяться (можуть міститися) не лише у нормативно-правових актах, виданих парламентом нашої держави. Зазначена властивість сучасного кримінального права вимагає по-новому поглянути на ряд традиційних інститутів кримінального права і деяких його фундаментальних характеристик.

У рамках окресленої проблематики необхідно виокремити дві групи проблем: 1) достатність наявних у ст.ст. 4 та 5 КК правил для регулювання питань чинності й дії всіх нормативних приписів, які містить КК; 2) регламентація чинності й дії норм кримінального права, які перебувають за межами КК.

Розглядаючи першу групу проблем, слід звернути увагу на те, що в єдиному галузевому правовому акті (КК України) передбачено (регламентується) чинність у часі лише однієї групи норм кримінального права України – тих, які закріплено в законах про кримінальну відповідальність. Так, предметом регулювання нормативного припису, закріпленого у ст. 4 КК «Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі» є темпоральні властивості законів, які визначають злочинність, караність та інші кримінально-правові наслідки діяння. Визначений у цій же статті порядок набрання чинності нормою також стосується лише законів про кримінальну відповідальність (вони набирають чинності через де-

сять днів з дня офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування).

В основу поділу дії кримінального закону в часі в зазначеному приписі покладено лише час вчинення злочину [5, с. 116]. Як бачимо, ідеться лише про діяння, які відповідають ознакам, встановленим в ч. 1 ст. 11 КК. Між тим, не вся поведінка фізичної особи, яка регламентується кримінальним законом, є злочином. Зокрема, не мають його ознак дії (бездіяльність), які відповідають складу обставин, які виключають злочинність діяння (розділ VIII Загальної частини КК). До злочинів не належить і діяння, яке є підставою застосування примусових заходів медичного характеру. Водночас, в практиці застосування кримінального закону не виключені випадки, коли потреба оцінки чинності тієї чи іншої норми виникає потреба в оцінці ультраактивності (або ретроактивності) норми, яка регулює незлочинну кримінально-правову поведінку. Правила зворотної дії в просторі (ст. 5 КК) також поширюються лише на передбачені законом про кримінальну відповідальність норми про злочинність діяння, кримінальну відповідальність за нього, а також про становище особи (маються на увазі її права й обов'язки в кримінально-правових відносинах).

Прогалини в регламентації чинності передбачених Законами України норм кримінального права мають вирішуватись безпосередньо на основі Конституції України як акту прямої дії. Основний Закон держави гарантує кожному право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, вони є нечинними (ст. 57 Конституції України). Крім того, мають бути використані й положення щодо набрання чинності законом через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування (ч. 5 ст. 94 Конституції України) [2]. У зв'язку із цим, до речі, видається помилковою позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо питань застосування Закону від 2.06.11 р. №3465-VI «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні», якою рекомендується використання для вирішення відповідних проблем ст. 5 КК [6, с. 327].

Ані КК, ані положення Конституції України не регламентують питань чинності в часі норм міжнародного права, які можуть містити кримінально-правові приписи. Між тим, в юридичній науці можливість їх безпосереднього застосування оцінюється позитивно. Наприклад, В. І. Борисов та Ю. А. Пономаренко розрізняють безпосередньо діючі (такі, що застосовуються так само, як і національне законодавство і не

вимагають видання Україною спеціальних правових актів щодо їх застосування) міжнародно-правові та кримінально-правові положення міжнародних договорів, застосування яких можливе лише у взаємодії з національним кримінальним законодавством, та які мають бути імплементовані в КК України як його норми [7, с. 13]. Щодо визначення порядку чинності й дії норм кримінального права, що містяться в міжнародних договорах слід керуватись правилами, виробленими в межах міжнародно-правової системи. Так, ст. 24 Віденської конвенції про право міжнародних договорів визначає: договір набирає чинності в порядку і в дату, передбачену в самому договорі або погоджені між державами, які брали участь у переговорах. Згідно її ст. 28 договори не мають зворотної сили (якщо інший намір не випливає з договору або не встановлений в інший спосіб, то положення договору не є обов'язковими для учасника договору щодо будь-якої дії чи факту, які мали місце до дати набрання договором чинності для визначеного учасника, або щодо будь-якої ситуації, яка перестала існувати до цієї дати) [8].

У визначенні чинності норм кримінального права, які містяться в актах судових органів, слід виходити з процедурних приписів, які регламентують їх діяльність. Так, згідно з ч. 2 ст. 44 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод рішення ЄСПЛ стає остаточним: а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43 [9, с. 30]. Для актів національних судових органів такими приписами є відповідні положення вітчизняного (перш за все кримінально-процесуального) законодавства.

Отже, КК не регламентує чинність та дію в часі багатьох норм кримінального права. Тому проблеми чинності (і дії) норм кримінального права у часі повинні розглядатись й вирішуватись у міждисциплінарному (міжпредметному) дискурсі. Водночас, вихідними передумовами для дослідження цього питання мають бути загальні принципи дії лише норми кримінального права, яка набула чинності; ультраактивності (за загальним правилом) норми кримінального права; негайної дії норми, котра набула чинності; пріоритету нової норми щодо попередньої.

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Андрушко П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П. Андрушко // Право України. – 2011. – № 9. – С. 25–41.
4. Шармар О. М. Судовий прецедент у кримінальному праві України / О. М. Шармар, А. А. Вознюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 2. – С. 105–109.
5. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія / Ю. А. Пономаренко. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.
6. Щодо застосування Закону України від 02 червня 2011 року №3465-VI «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні»: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2012 р. // Правові позиції Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо застосування законодавства у справах кримінальної юрисдикції / упоряд. Н. О. Гуторова, О. О. Житний. – Х.: Одиссей, 2013. – С. 326–328.
7. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-ге вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 1: Загальна частина. – 376 с.
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1986. – № 17. – Ст. 343.
9. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. // Збірка договорів Ради Європи. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – С. 27–45.

КИРИЧЕНКО

Александр Анатольевич

НОВОЕ ПОНИМАНИЕ СУЩНОСТИ И ВИДОВОГО ДЕЛЕНИЯ КРИМИНАЛЬНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Наиболее полно новое понимание сущности и видового деления криминальных правонарушений можно проследить на основе разработанной Т. А. Коросташовой **новой доктрине ступенчатого сущностного видового деления правонарушений** [1, с. 70–75; 2, с. 10–13], одну из последних вариаций которой целесообразно представить в такой редакции:

1. Макроправонарушения (криминальные правонарушения), то есть общественно опасные деяния, нарушившие любые правоотношения и причинившие или могущие причинить этим самым существенный и больший физический и/или имущественный и моральный вред правам, свободам, обязанностям либо интересам физических или юридических лиц либо государства или межгосударственных образований, когда:

1.1. В зависимости от состава деяния криминальные преступления делятся на: